

Оксана Чаплінська (Житомир, Україна)

ДИСКУРС ТІЛА В ПОСТМОДЕРНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Abstract

The understanding of human physicality philosophical thought in the twentieth century outlines at this thesis. Noticed that postmodern thinkers era saw the human body in different dimensions: as a "negative ideal type", as "posthuman", as "social text".

Keywords: "posthuman", "negative ideal type", "social text".

Ренесансно-просвітницька модель розуміння людини як «мислячого очерету», з властивими їй характеристиками свободи, совісті, співпереживання, моральності й універсального розуму, виявилася неспроможною відповісти викликам стрімкого суспільного розвитку ХХ – ХХІ ст. і була витіснена з площини філософської рефлексії іншими моделями. Внаслідок науково-технологічної революції, зростання швидкості й складності соціальних дій, опосередкуванні особистісних відношень речовинними та матеріальними відбулася дискредитація гуманістичних цінностей, що утвердило авторитет людини насамперед споживаючої. Тепер людина пізнає себе в оточуючих її речах, які водночас становлять продовження її тіла, тим самим створюючи «третю природу».

У філософських пошуках ХХ ст. декартова теза «Мислю, отже існую» поступилася гаслу М. Мерло-Понті «Я – це моє тіло». Передумовою цього можемо вважати попередньо сформовані фігури розуміння тіла, як от тіла експлуатованих К. Маркса, трагічні тіла С. К'еркегора, тіла, яким притаманна воля до влади Ф. Ніцше. Тому тіло постало в центрі процесів комунікації у широкому сенсі цього поняття, що зумовило таку його характерну рису як «комунікативна тілесність». З цього приводу актуальними є висловлені Ж. Бодрійяром у праці «Символічний обмін і смерть» думки щодо розуміння тіла. На його думку, кожна система продукуючи ідеальні цілі (здоров'я, воскресіння, раціональне виробництво, розкріпачена сексуальність) формує негативні ідеальні типи тіла. Так, для медицини такою базовою формою є *труп* (саме його продукує медицина як результат своєї діяльності, що відбувається під гаслом збереження життя); для релігії – ідеальним опорним поняттям тіла є *звір* (інстинкти й воління «плоті»), тіло як звалище кісток і воскресіння після смерті як плотська метафора); для політичної економії – *робот* (це досконала модель функціонального «звільнення» тіла як робочої сили, екстраполяція абсолютного і безстатевого раціонального виробництва) і *манекен* (тіло, що цілком функціонує під владою закону цінності, але вже як місце виробництва знакової цінності. Тут виробляється вже не робоча сила, а модель значення – не просто сексуальна модель виконання бажань, але й сама сексуальність як модель) [1, с. 216 – 217]. Як бачимо, окреслені стратегії осмислення тіла мають множинні вектори, кожен із яких націлений не на тіло в цілому, а на певний тілесний фрагмент.

За такого підходу можемо радше говорити про «плоть», «шкіру», «обличчя», «мускули», при цьому кожен із них є об'єктом певної маніпуляції: чи сексуальної, чи косметичної, чи телевізійної, чи спортивної (профілактика здоров'я, фітнес-практики, туризм, бодібілдинг...). Смертність, тлінність і пристрасність набувають атрибутивних ознак тіла і стають предметом турботи широкого загалу, а тому відбувається нав'язування бажань, обмежень і заборон – від косметичних засобів до оперативного втручання. З метою якомога довшої експлуатації / існування тіло вимагає турботи і дисципліни по відношенню до себе, котрі формують режим тіла. Реальність і швидкоплинна буденність не дозволяють залишити незмінним отриманий і бажаний обрис тіла, що відповідає "зразковому" тілу, яке максимальне відтворює соціальні запити. Наслідком фанатичного бажання відповідати такому еталону є соціальна маніпуляція, наприклад, жага максимально наблизитись / втілитись у чітко визначені і сформовані

модою пропорції і форми тіла реалізується через виснажливі дієти (тоді анорексія і булімія трансформуються у соціальний фактор). При цьому інструментами маніпуляції є сфера моди, реклами, політики та бізнесу.

Крім того у формуванні вимог до тіла культура як регулятор соціальних відносин витісняється технологією і соціотехнікою, що зазіхнулись уже на зміну не фізичної, а розумової сили людини. Створене нове штучне середовище, світ віртуальної реальності, абсолютизує інформаційний аспект людини і за своєю суттю формується як постлюдське. В постлюдському середовищі і відповідному йому типові раціональності народжується постлюдина [2], котра трактується як фактор.

Постлюдина розуміє себе вільною від будь-яких традицій, загальнолюдських цінностей чи національно-психічних домінант, натомість відбувається усвідомлення себе як гібриду (культур, національностей...), а як наслідок гармонія з неоднорідним суспільством і дисгармонія з самим собою. Сутність постлюдини – набір інструкцій, знань, але не мудрості, відчуження відбувається посередництвом розділення знання і мудрості, а інформація подається у вигляді структури, схеми, алгоритму. Постлюдина – своєрідна стереотипна модель, котра як губка максимально увібрала в себе тілоцентричність постмодерної філософії. Саме тілоцентризм став своєрідною альтернативою логоцентризму і словоцентризму (знаковими у цьому контексті є праці Р. Барта, Ж. Бодрійяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Деріди, Ж.-Л. Нансі, М. Фуко). До того ж його домінування підсилюється засобами візуалізації, а також розумінням / прочитанням тіла як тексту. Відтак тілесність постлюдини прочитується, насамперед, у її відношенні до соціального буття.

Тому цілком закономірними видаються спроби трактування тіла як соціального тексту. Безперечно, з найдавніших часів тіло давало інформацію щодо ідентифікації за парадигмою свій / чужий. А згодом, із ускладненням структури суспільства і соціальних відносин, посередництвом вигляду тіла визначається не тільки приналежність до певної соціальної страти, але й відношення (покору чи спротив) до пануючої ідеології. Фактично тіло перетворюється на своєрідний одяг, що відповідає вимозі часу. Доречно зауважити, що для постлюдини час є особливим концептом, який реалізується, висловлюючись метафорично, або у вигляді «людини, що біжить», або у «дефіциті часу». На думку О. Е. Душина, специфіку життя постлюдини відображає «біг»: «Динаміка і рухомість, плинність і мінливість властиві всім вимірам життя людини епохи постмодерну, тому образ людини, що біжить (*homo currens*), поряд із традиційними формулами *animal sociale* й *animal rationale*, *homo ludens* і *homo faber*, котрі відображають відповідні смисли історії культури минулого, може стати найважливішим концептом розуміння сучасності» [3, 244].

А з іншого боку, сучасна людина перебуває у стані дефіциту, що зумовлює постійні гоніння та поспіхи через нестачу, оскільки завтра буде пізно. Ситуація ускладнюється зростаючою у геометричній прогресії потребою: «"Я купую, значить, я існую" – гасло постлюдини ситуації-після. Людина отримує від процесу соціалізації уже не відповідальність, а вигоду і насолоду «тут і зараз». Кожний завтрашній день може бути розглянутий як останній, але це загострює насолоду від сьогоднішнього. Сьогодні цінується те, що адекватно "сьогодні"» [4]. Внаслідок симбіозу видозміненого світосприйняття і гедоністичної філософії, надлишку інформації і стрімкого розвитку суспільства споживання з орієнтацією на догодження будь-якої примхи, продукується поінформований, але байдужий індивід. Під таким натиском реалізується "принцип насолоди" і "гедоністичної рентабельності", тілом маніпулюють як одним із означників соціального статусу, що націлений на такі цінності, як щастя, здоров'я і краса (звичайно, у постмодерному розумінні). За Ж. Бодрійяром, функціонально тіло – це вже не "плоть" релігійних доктрин, не "робоча сила" індустріального виробництва, а елемент соціальної тактики, ключові лейтмотиви якої – краса, презентабельність та еротизм як засоби симуляції сексуальності (що цілком відповідає розумінню тіла як засобу отримання задоволення).

Філософія постмодернізму акцентує увагу перш за все на текстуально-знаковій природі тіла, а уже потім на біологічному, економічному чи віртуальному виявах. Твердження, що тіло є сукупністю певних соціальних знаків і символів. Котрі сплітаються у текст, передбачає відповідне його прочитання / розшифрування. Посередництвом нанесення тілесних знаків реалізується соціальна комунікація, котра у свою чергу може символізувати покору або опір системі, престиж і високий соціальний статус або маргінальність.

Отже, постмодерна епоха принесла власне бачення людської тілесності. Помітним стає переорієнтація з «життя духу» на «життя тіла», спричинена новими культурними, соціальними домінантами. Змінюється погляд і на такі атрибути людської тілесності як смертність, старіння. У гонитві за «ідеальним тілом» людина вдається до конструювання власних симулякрів: фізичний рівень – «постлюдина» або штучна людина, створена завдяки техногенним новаціям, духовний рівень (культурний чинник) – «тіло-текст».

Список використаних джерел та літератури :

1. Ж. Бодрийяр. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр. – М.: «Добросовет», 2000. – 387 с.
2. Кутырев В. А. Человек XXI века: уходящая натура / Кутырев В. А. // Человек. – 2001. – N 2. – С. 9 – 16.
3. Душин О.Э. Homo currens как modus Vivendi в культуре постмодерна / Душин О.Э. // Человек постсоветского пространства: Сб.мат.конф. Вып. 3 / Под ред. В.В. Парцвания. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2005. – С. 237 – 244.
4. Постчеловеческое, слишком постчеловеческое Или Почему Я пишу такие Книги / Demidov Michael // [Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела: http://samlib.ru/d/demidov_m/postchelowecheskoeslishkompostchelowecheskoe.shtml